

Muzejní expozice jako specifické edukační médium – prezentace výsledků výzkumného šetření¹

Petra Šobáňová

Museum Exhibition as a Specific Teaching Medium – Presentation of Research Results

Abstract: The paper presents the results of qualitative research examining Czech museum exhibitions and their educative aspects. It introduces museum exhibition as a specific teaching medium and as an environment in which visitors can spontaneously learn something new or take part in a directed educative process. The paper also outlines the characteristics of exhibitions which are perceived as successful teaching media. Such exhibitions employ contextual, narrative or functionally-ecological ways of imparting knowledge, the principle of example and other educational principles or ways in which didactic exhibits and other elements can be used. The educational benefit for visitors learning and the overall effectiveness of exhibitions can be enhanced significantly by using materials on the museum's web pages, which didactically reduce the knowledge connected to the museum collections and broaden the impact of the museum. The efforts spent on improving the ways in which exhibitions are applied in learning can be hampered in museums by various obstacles such as extensively format-based and non-contextual approaches to exhibitions, insufficient support of the concept of museum as a space for education on the part of the museum management or curators, the lack of qualified museum educators, insufficient space for educational activities, etc. The identification of these obstacles constitutes another outcome of the research presented in this paper.

Keywords: exhibition, educational medium, museum education, education through museum exhibits

Úvodem

Muzejní expozice se vždy považovaly za zdroj vědění a návštěva muzejní expozice za prostředek nabývání znalostí o světě. Do muzea se lidé chodí dívat na srozumitelný model světa, ujišťovat se systematickou o řádu univerza, hledají zde porozumění sobě samému, svým kořenům, lidské kultuře i přírodě. Proto je zcela namístě hovořit o muzejní expozici jako o specifickém edukačním médiu. Právě na tuto dimenzi muzejní prezentace jsme zaměřili pozornost ve výzkumu, jehož hlavní zjištění prezentujeme v tomto článku.

V kontextu pedagogiky je edukačním médiem buď určitý konkrétní materiální didaktický prostředek, školní učebnice nebo edukační prostředek na bázi nových médií, zároveň však lze daný pojem vnímat i v širším významu. Tradičním edukačním médiem je pak škola nebo různé mimoškolní instituce. Stále častěji se za edukační média označují i kulturní a paměťové instituce včetně muzeí. V muzejní expozici přitom probíhá edukace skrze sbírkové předměty, které jsou hlavním edukačním podnětem a zakládají oceňovanou názornost muzejní edukace.

Muzejní expozice jako typická forma prezentace muzejních sbírek je projevem lid-

muzejní
edukace

1 Článek je výstupem projektu Česká muzejní edukace v kontextu současných evropských trendů, P407/12/P057, který byl laskavě podpořen Grantovou agenturou České republiky.

Mgr. Petra Šobáňová, Ph.D.
Univerzita Palackého
v Olomouci, Pedagogická
fakulta, Katedra výtvarné
výchovy
petra.sobanova@upol.cz

2 BENEŠ, Josef. *Základy muzeologie. Opava: Open Education & Sciences pro Ústav historie a muzeologie Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity, 1997, s. 133.*

3 Adresář muzeí a galerií v České republice pro období 2013–2014. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2013. ISBN 978-80-86611-58-7.

4 Ke zkoumání expozic, jejich analýze a kritice přitom opakovaně vyzývají mnohé osobnosti muzejní kultury, viz např. WAIDACHER, Friedrich. *Ausstellungen besprechen. Museologie Online [online]. 2000 [cit. 18. 10. 2014]. Dostupné z: <http://www.historisches-centrum.de/m-online/00/00-2.pdf>; BENEŠ, Josef. *Kritika muzejních výstav z hlediska muzeologického. In: Muzea a návštěvníci aneb Je výstava zábava či otrava?: Sborník příspěvků muzeologického semináře (16.–17. května 1996 Hodonín). Hodonín: Masarykovo muzeum v Hodoníně, 1997, s. 9–17. ISBN 80-238-1428-1; KESNER, Ladislav. *Expozice jako prostor aktivního vnímání. Teoretická východiska, strategie realizace. Bulletin Moravské galerie v Brně, 2003, č. 58/59, s. 92–107; DOLÁK, Jan. *Prezentace archeologie. Brno, 2012. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie; VESELSKÁ, Dana. *Nedostatek kritiky: aktuální problém muzejní výstavní tvorby? In: Kritika muzejní výstavní tvorby: sborník přednášek ze semináře 16.–17. 6. 2005. Hodonín: Masarykovo muzeum v Hodoníně, 2006, s. 4–9. ISBN 80-903628-4-2; a mnozí další.*****

ské činnosti, která náleží do gesce společenských věd, především muzeologie, ale i pedagogiky, sociologie a dalších oborů. My se pohybujeme zejména v muzeologické subdisciplíně prezentace a zároveň na poli muzejní pedagogiky, protože na muzejní expozici lze nahlížet nejen jako na projev prezentačních snah muzea, ale rovněž jako na specifické edukační médium. Rozhodli jsme se prozkoumat současný stav českých muzejních expozic, a to z hlediska uplatnění různých možných přístupů, inovativních prvků a současných trendů muzejní kultury a v neposlední řadě také z hlediska jejich edukačního zaměření.

Současná muzejní kultura je velmi bohatým a zároveň nepřehledným fenoménem, v němž panuje – tak jako i v jiných oblastech lidské činnosti – značná pluralita přístupů, zaměření, názorů. Už jen počet institucí ukazuje, jak velké je zkoumané pole našeho šetření. Pro srovnání uvedme dva statistické údaje: zatímco v roce 1994 bylo v České republice návštěvníkům k dispozici přes 500 muzeí, galerií a památkových objektů, které každoročně nabízely více než 900 stálých expozic a téměř tři tisícovky výstav², Adresář muzeí a galerií v České republice pro období 2013–2014³ zahrnuje dvojnásobný počet položek (celkem 1016), který tvoří muzejní instituce nejrůznějšího typu a velikosti, periodicky připravující nejen stálé expozice, ale i krátkodobé výstavy. Chybí nám přitom souhrnné informace nejen o stavu těchto expozic a způsobech jejich prezentace, ale i o tom, zda a jakou měrou jsou koncipovány jako prostor pro vzdělávání. Publikované recenze výstav jsou spíše pojednáními o vystavovaném fenoménu, nikoliv analýzou způsobu prezentace, podání tématu a uplatněných muzeologických přístupů.⁴

1 Výzkumné šetření a jeho metodologie

1.1 Výzkumná oblast, téma a cíle šetření

Naše výzkumné šetření jsme geograficky i časově zaměřili na současné české expo-

zice nebo krátkodobé výstavní projekty, které vznikly v České republice v posledních pěti letech. Do výzkumného vzorku jsme proto zahrnuli především expozice otevřené v letech 2009 až 2013, výjimečně ještě také expozice z první poloviny roku 2014. Výzkum tedy kromě jiného přináší zprávu o tom, jaké expozice v těchto letech vznikly a jaký úzus v české muzejní kultuře panuje.

Cílem výzkumu bylo:

- zjistit, jaká témata prezentují současné české expozice a co tvoří jejich obsah;
- popsat a zhodnotit vnější podobu současných českých expozic;
- zjistit, zda se nové expozice odlišují od těch předchozích;
- pojmenovat principy a strategie, které se uplatňují v současných českých expozicích;
- vyzkoumat, zda a jak bylo při přípravě nových expozic zohledněno vzdělávací hledisko;
- vyhodnotit silné a slabé stránky současných českých expozic;
- pojmenovat překážky, které brání lepšímu využití expozic ke vzdělávání.

1.2 Základní soubor a výzkumný vzorek

Základním souborem je široká skupina muzejních expozic a výstav českých paměťových institucí, které vznikly v období 2009–2014. Výzkumný vzorek byl dán:

- časovým a geografickým hlediskem;
- snahou o reprezentativní zastoupení různých typů muzejních institucí a jejich expozic, které dokumentují nejen převládající stav, ale i příklady inovativních trendů současné muzejní kultury;
- ochotou a zájmem muzeí spolupracovat na výzkumu.

Zkoumali jsme nejen expozice inovativní či oceňované, naopak jsme usilovali o pestrý vzorek, který by nám umožnil podat pestrý obraz dnešního českého muzejnictví. Během vzorkování jsme proto

vybírali případy typické i krajní (vitrínové či panelové expozice X interaktivní science centra) a sestavili jsme variantní vzorek, v němž jsou zastoupena muzea regionální i celostátní, muzea umění, science centra, dětská muzea, archeopark, muzea vlastivědná i specializovaná. Uplatnili jsme přitom graduální výběr.

Výzkumný vzorek byl nakonec tvořen těmito 31 výstavami a expozicemi:

Archeopark pravěku ve Věstarech, Dětské muzeum Moravského zemského muzea: výstavní projekt Dobrodružná Afrika očima cestovatelů, Expozice času Šternberk, Galerie umění pro děti: Vánoční výstava pro ZOO Praha, Galerie výtvarného umění v Ostravě: Napříč krajinou / Duša, Filla, Kupka, Navrátil, Slavíček, Zrzavý, Husitské muzeum v Táboře: expozice Husité, iQLANDIA Liberec a jeho expozice, Městské muzeum a galerie Břeclav: expozice Velkomoravské Pohansko, Městské muzeum a galerie Břeclav: expozice Židovská Břeclav, Městské muzeum ve Skutči: Muzeum obuvi a kamene, Metodické centrum muzejní pedagogiky při Moravském zemském muzeu, Moravská galerie v Brně: výstava Obrazy mysli / Mysl v obrazech, Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, Muzeum Boskovicka: expozice Boskovicko – krajinou sedmizubého hřebene, Muzeum Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech: expozice Příroda pro budoucnost, Muzeum Jindřichohradecka a jeho expozice, Muzeum Komenského v Přerově: výstava Meopta 80 / Historie optického průmyslu v Přerově, Muzeum loutkářských kultur: expozice Magický svět loutek, Muzeum regionu Valašsko: výstava Proměny Valašského Meziříčí, Muzeum regionu Valašsko: Zámek a park v Lešné u Valašského Meziříčí, Muzeum umění Olomouc: Století relativity | Stálá expozice výtvarného umění 20. století, Národní muzeum: Národní památník na Vítkově a jeho expozice Křižovatky české a československé státnosti, Národní muzeum: výstava Ve stínu Olympu, Nový zámek Kostelec nad Orlicí: expozice Život v biedermeieru, Slezské zemské muzeum: expozice Slezsko, Šatlava | muzeum vězeňství a jeho expozice, Techmania Science Center a jeho expozice, Vlastivědné muzeum v Olomouci: Národopisná expozice: Od kolébky ke hrobu, expozice Olomouc – patnáct století města, Příběh kamene – expozice geologie, archeologie a lapidária a expozice Příroda Olomouckého kraje.

1.3 Výzkumné otázky

Během výzkumu jsme si položili tyto otázky:

Jaká témata prezentují současné české expozice a co tvoří jejich obsah?

Jaká je vnější podoba a design současných českých expozic?

Odlišují se nově vzniklé expozice od těch předchozích?

Jaké principy a strategie se uplatňují v současných českých expozicích?

Bylo při přípravě nových expozic zohledněno vzdělávací hledisko?

Existují překážky, které brání lepšímu využití expozic ke vzdělávání?

Jaké jsou silné a slabé stránky současných českých expozic?

V tomto článku představíme pouze odpovědi na otázky týkající se edukačního zaměření expozic, odpovědi na otázky zbývající mohou zájemci nalézt v publikaci *Muzejní expozice jako edukační médium*.⁵

Otázku týkající se fungování expozic jako edukačního média jsme specifikovali do níže uvedených dílčích otázek, které jsme kladli respondentům z řad tvůrců expozic nebo které jsme si kladli při pozorování a analýze expozic:

Bylo při přípravě nových expozic zohledněno vzdělávací hledisko?

Poskytuje muzeum či přímo expozice dostatečné prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity?

Existuje k současným expozicím nabídka edukačních programů?

Byly k nově vzniklým expozicím připraveny textové či jiné didaktické pomůcky?

Lze na webových stránkách muzeí najít obsah podporující vzdělávání návštěvníků?

Jaké případné problémy provázejí snahu o lepší využití expozic pro vzdělávací účely?

1.4 Metodologické postupy

V našem šetření jsme uplatnili kvalitativní metodologii. Zabývali jsme se studiem, analýzou a vyhodnocením muzejních expozic nebo krátkodobých výstav, jež zde plnily roli případu. Základní výzkumnou strategií byla tedy případová studie.

5 ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní expozice jako edukační médium: Přístupy k tvorbě expozic a jejich inovace (1. díl).* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4302-7. ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní expozice jako edukační médium: Výzkum současných českých expozic (2. díl).* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4394-2.

Metody získávání dat

Uplatnili jsme triangulaci metod zjišťování výzkumných dat za využití těchto metod: dotazníkového šetření, strukturovaného rozhovoru, vlastního pozorování, obsahové analýzy doprovodných textových materiálů, fotodokumentace expozic a různých informačních zdrojů vázaných na dané muzejní instituce.

Metody zpracování a analýzy dat

Případové studie referují o podobě expozic, analyzují principy uplatněné při jejich tvorbě, sledují zohlednění vzdělávacího hlediska a sumarizují slabé a silné stránky popisované prezentace. Výsledkem zpracování a analýzy je evidence o existenci zkoumaného jevu a o jeho strukturaci a dále typologie expozic opřené o získaná data. Jednotlivé analýzy jsou popisné a částečně i „literární“. Prováděli jsme konstantní komparaci vedoucí k vymezení typologie případů, dále kontrastování, tedy komparaci polárních typů případů (např. panelové expozice s expozicí interaktivní) a konečně i sekundární interpretaci dat: pokusili jsme se objasnit, co identifikované kategorie a další poznatky znamenají.⁶

2 Výsledky výzkumu týkající se muzejních expozic jako edukačních médií

2.1 Znaky expozic fungujících jako účinné edukační médium

Je potěšitelné, že řada muzeí z našeho výzkumného vzorku uvedla, že vzdělávací hledisko pověření tvůrci zohlednili již při samotné přípravě nové výstavy nebo expozice. Podrobnější informace o konkrétních opatřeních lze najít přímo v jednotlivých případových studiích⁷, na tomto místě se pokusíme na obecné úrovni shrnout znaky, kterými se vyznačují expozice, v nichž se od samého počátku počítá s tím, že budou sloužit jako místo pro vzdělávání, a které důsledně zohledňují vzdělávací potřeby návštěvníků. Analýzou těchto expozic jsme došli k následujícím společným znakům:

- téma prezentují kontextuálně, narativně nebo funkčně-ekologicky;
- při podání tématu uplatňují zásadu názornosti a další pedagogické zásady, jejichž aplikace zajišťuje rozumnou míru podnětů v expozici a zapojení emocí, aktivizuje návštěvníky a vyvolává a udržuje jejich zájem;
- vystavují nejen muzeálie, ale také didaktické exponáty a doplňkové prvky;
- všechny uplatněné explikační a referenční prvky jsou didakticky koncipovány a uzpůsobeny pro cílového návštěvníka (např. textové panely mají nejen informativní funkci, ale i vzdělávací rozměr na základě promyšlené didaktické transformace obsahu);
- nabízejí návštěvníkům nejen pasivní prohlídku exponátů, ale také smysluplné aktivity a přitažlivé vzdělávací příležitosti se zábavními prvky;
- uplatňují různé inovativní prvky např. v podobě interaktivních exponátů, projekcí, nových médií aj.;
- diferencují návštěvníky podle jejich potřeb (podle věku, míry zájmu o téma, příp. podle specifických vzdělávacích potřeb; příkladně se jedná o zavádění dětských tras, které obsahují speciální referenční a explikační prvky určené dětem, úkoly, hádanky, výkladové slovníčky, časové osy, kvízy apod.);
- disponují dostatečnými prostorovými podmínkami pro vzdělávací aktivity (nejlépe speciálními místnostmi pro vzdělávací aktivity, dostatečným prostorem přímo v expozici, příp. dalšími multifunkčními nebo specializovanými místnostmi, jako je herna, promítací sál, dílna apod.);
- nabízejí diferencované edukační programy různých typů (samoobslužné i řízené programy, edukační programy v minimální škále od komentované prohlídky po animace, programy pro rodiny s dětmi, pro děti a mládež, dospělé, seniory, handicapované občany atp.);
- k programům připravují řadu vhodných edukačních pomůcek (textové a jiné didaktické pomůcky, pracovní

6 ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĎOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.* Praha: Portál, 2007. s. 223.

ISBN 978-80-7367-313-0.

7 ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní expozice jako edukační médium: Výzkum současných českých expozic (2. díl).* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. s. 39–275. ISBN 978-80-244-4394-2.

listy, repliky muzeálií, rekonstrukce, různá demonstrační zařízení, omalovánky, křížovky nebo celé muzejní kufříky);

- vzdělávání často podporují také na webových stránkách muzea (např. nabízejí pracovní listy ke stažení nebo celé propracované e-learningové portály).

Někteří z respondentů označili své expozice přímo za jakési „alternativní učebnice“ a vytvářeli je nejen s ohledem na učení návštěvníků, ale přímo s primárním cílem vzdělávat. V rámci výzkumu jsme tak zaznamenali kumulační efekt, tzv. Matoušův: muzeum, které zohledňuje vzdělávací potřeby návštěvníků již při samotné přípravě expozice, poté nezanedbává ani nabídku edukačních programů, vytváří různé didaktické prostředky a vzdělávání často podporuje i na svých webových stránkách. Působením daného efektu lze vysvětlit existenci muzeí z edukačního hlediska vysoce účinných a na druhé straně existenci muzeí, jejichž expozice jsou bolestně neúčinné. Koncepční rozhodnutí podporovat vzdělávání kumuluje úspěch v tomto ohledu a naopak opomíjení základních pedagogických zásad v expozici potlačuje i to, co muzeum reálně může nabídnout.

Během výzkumu jsme se rovněž setkali s tím, že do expozic se dílí didaktické prvky zavádějí až dodatečně. Jde o případ, kdy kurátor se svým týmem, do něhož není přizván pedagog, připraví expozici podle svých představ a teprve poté muzeum uvolní nějaké finance na nákup a výrobu určitých didaktických pomůcek nebo prvků. Netřeba zmiňovat, že se nejedná o optimální způsob vytváření efektivního edukačního média. V expozicích jsou pak takové didaktické prvky jaksi navíc a se zbytkem expozice mnohdy nekorespondují.

V našem šetření jsme se setkali také s expozicemi, které sice vzdělávací potřeby návštěvníků zvláštním způsobem nezohledňují, ale k nimž byly připraveny cykly edukačních programů nebo hojně vzdělávací materiály. Rovněž tyto expozice

mohou působit jako funkční edukační médium, avšak vhodné jsou především pro organizované učení – rozhodně více než pro učení spontánní, neorganizované. Pro děti a mládež je totiž bez jakékoliv formy podpory obtížné porozumět sdělení expozice a významu vystavených objektů.

Samozřejmě stále existují také expozice, které vzdělávací potřeby návštěvníků nezohledňují vůbec; v našem vzorku se však jednalo pouze o několik institucí. Takové expozice nenabízejí ani doprovodné edukační programy ani vzdělávací materiály a z hlediska vzdělávání jsou jen málo účinné.

Podíváme-li se na problém z hlediska typů institucí a jejich sbírkového fondu, pak lze konstatovat, že největší slabiny v oblasti zohledňování vzdělávacích potřeb návštěvníků vykazují – pomineme-li personálně a finančně „podvyživená“ malá muzea – expozice v památkových objektech a expozice galerijního typu. Expozice v památkových objektech (nejčastěji na hradech a zámcích) usilují o zachování nebo rekonstrukci původního prostředí a tomuto cíli podřizují vše ostatní. Kromě toho, že expozice zde většinou neobsahují žádné referenční a explikační prvky, natož didaktické exponáty, často se zde ani nerealizují jiné typy programů než prohlídky s průvodcem. Ani u muzeí prezentujících výtvarné umění a kulturu stále není obvyklé, že by tvůrčí tým explicitně zohledňoval vzdělávací hledisko výstavy nebo angažoval muzejního pedagoga do procesu tvorby expozice. V expozicích galerijního typu se nelze spoléhat na to, že návštěvník prezentovanému obsahu sám porozumí, a proto je zde úloha doprovodných edukačních programů rozhodující. Byť je muzejní pedagogové často tvoří takřka „na klíč“ k již hotové výstavě, nabídka edukačních programů může být (a v případě námi posuzovaných institucí také je) široká a kvalitní. Odtazitost expozice vyvažují nejen doprovodné vzdělávací aktivity, ale i textové či jiné didaktické pomůcky nebo podpora vzdělávání na webových stránkách muzea či jiných on-line úložištích.

Zohledňování edukačního hlediska přímo v expozici je naopak nejkompaktnější u science center, která vznikají přímo s cílem vzdělávat a fungují jako skutečně příkladná edukační média. Přestože nelze srovnávat expozice diametrálně odlišného typu a očekávat od nich stejné výsledky, náš postřeh předkládáme k zamyšlení.

2.2 Problémy provázející snahu o lepší využití expozic pro vzdělávací účely

V našem výzkumu jsme se také pokusili odpovědět na otázku, jaké problémy provázejí snahu o lepší využití expozic pro vzdělávací účely. Odpovědi na danou otázku byly anonymizovány, což jsme respondentům předem avizovali s cílem získat co nejobjektivnější odpovědi. Nejčastěji zmiňované problémy přináší následující přehled:

- nedostatek financí;
- negativní postoje kurátorů k pojmání expozic jako edukačního média;
- nevyhovující podoba expozice (formalistická, vitrinová, příliš odborná nebo přeplněná);
- chybějící nebo nekvalifikovaný muzejní pedagog a další překážky na straně muzeí;
- nezájem učitelů a odmítavý postoj odpovědných osob k edukačnímu využívání expozic a další překážky vyskytující se vně muzea.

Přes řadu přetrvávajících problémů lze konstatovat, že i v tradičních muzeích pozvolna dochází k obratu ke vzdělávání a že přibývá výstavních projektů, v nichž se vzdělávací hledisko koncepčně zohledňuje už během samotného plánování a tvorby nové expozice. Dostatečné prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity se pozvolna stávají normou a muzea, která žádné doprovodné edukační programy dosud nenabízejí, jsou spíše výjimkou. Většinou jde přitom o muzea, která mají v tomto ohledu nějak ztížené podmínky. Přestože řada expozic vzniká s napjatým rozpočtem a vůbec za jiných než ideálních podmínek, tvůrci jsou často

schopni navrhnout a zrealizovat řadu invenčních a funkčních edukačních pomůcek. Potěšující je zdařilý vstup některých muzeí do rozvíjejícího se „vzdělávacího kyberprostoru“.

Závěr

Realizované výzkumné šetření přineslo řadu poznatků o současných českých expozicích – o jejich tématech, obsahu, vnější podobě, o principech a strategiích, které při jejich tvorbě tvůrci uplatnili, o míře jejich inovativnosti, ale i o tom, zda jsou koncipovány jako edukační médium. Výzkum potvrzuje, že expozice, její téma, obsah a celkové pojetí je stěžejním faktorem pro muzejní edukaci i pro neorganizované učení návštěvníků. Výzkum nám rovněž umožnil formulovat silné a slabé stránky současných českých expozic a vyslovit sumarizující hodnocení týkající se úrovně těchto expozic v kontextu současných trendů světové muzejní kultury.

Současné české expozice prezentují řadu témat z minulosti a současnosti rozličných kulturních i přírodních fenoménů a tato témata lze obecně označit spíše za tradiční: vycházejí ze sbírkových fondů muzeí a ze zažitých představ o roli muzea ve společnosti. Výjimku tvoří expozice alternativních institucí, např. science center nebo archeoparků. Sbírkový přístup lze v tomto ohledu chápat jako determinující a někdy omezující element: fakticky „diktují“ témata i obsah expozic tradičních muzeí.

V expozicích se prezentují různé typy objektů v podobě muzeálií nebo ve formě prezentačních prostředků jiného typu. Ze sledovaného vzdělávacího hlediska lze přivítat stále častější uplatňování didaktických exponátů a substitutů, jež lze chápat jako výraz obratu ke vzdělávání a projev snahy zvýšit působnost expozic a zaujmout návštěvníka. Ryze současným rysem je uplatňování nevizuálních referenčních prvků, tedy prvků, které zapojují více návštěvníkových smyslů. Díky nim se expozice stávají opět o něco účinnějším edukačním médiem. Oproti minulosti jsou dnes doprovodné prvky hojnější a více

propracované – kromě klasické podoby (zejm. tištěné) mají stále častěji podobu digitální. Sdělnost expozic podporují rovněž různé podpůrné informační materiály, usazující obsah expozice do pojmových schémat a širšího kontextu. V českých expozicích se stále hojněji uplatňují také různé zábavní prvky, jejichž úlohou je nabídnout návštěvníkům odpočinek, uvolnění a hru.

Náš výzkum potvrdil, že české muzejní expozice mají standardně kvalitní vnější podobu. Architektonické a výtvarné řešení výstav a design jejich mobiliáře a dalších prvků jsou uspokojivé a z hlediska inovací se pohybují na široké škále mezi tradicí a zaváděním různých novinek, zejména technických, často spojených s uplatněním nových médií. Získali jsme rovněž řadu konkrétních poznatků o principech a strategiích uplatňovaných v současných českých expozicích a výzkum i v tomto ohledu potvrdil značnou pluralitu současné muzejní kultury. Ta umožňuje jak existenci formalistických expozic, tak i existenci expozic funkčně-ekologických, resp. kontextuálních nebo dokonce experimentálních.

Většina zaznamenaných inovací úzce souvisí s hlavním problémem našeho výzkumu, jímž je expozice jako edukační médium. Expozice, v nichž se uplatňují didaktické prvky, kontextualita, interaktivita, „hands-on“ exponáty nebo digitální média, mají totiž oproti ostatním expozicím jednoznačně vyšší výpovědní hodnotu a stoupá tak i jejich edukační efektivita. Takové expozice jsou účinným edukačním médiem, aniž by v nich nutně musel probíhat řízený vzdělávací proces. Příznačné je, že instituce zavádějící dané inovace obvykle chápou vzdělávání jako své hlavní poslání, takže kromě inovativních, didakticky koncipovaných expozic nabízejí i velmi širokou škálu edukačních programů a dalších vzdělávacích možností, např. e-learning.

Celkově těchto expozic v rámci české muzejní kultury přibývá a některá muzea vzdělávací hledisko zohledňují důsledně

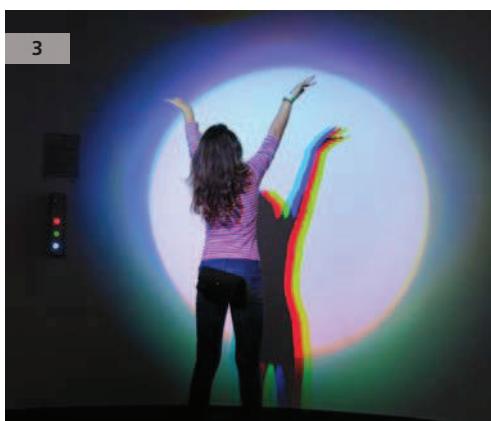
již při jejich přípravě. Častěji se však k výstavě přidává ex post nějaký expoziční prvek didaktického charakteru nebo se edukačního využití expozic ujímají muzejní pedagogové. Příznačné je, že dosud většinou nejsou považováni za plnohodnotné členy týmu tvůrců, a proto expozice mnoha muzeí vzdělávací povahu sice deklarují, avšak učení návštěvníků usnadňují jen málo. Naopak nové typy muzejních institucí (příkladně science centra) vznikají přímo s cílem návštěvníka vzdělávat a v expozicích za tímto účelem uplatňují řadu speciálních exponátů a dalších prvků, které podporují sdělnost expozice a její názornost. Mezi překážky, které brání lepšímu využití expozic ke vzdělávání, tak patří kromě jiného fakt, že pedagog je často v hierarchii muzejních profesí daleko za kurátory a na podobu expozice nemá vliv. To se velmi dobře vyjevuje při komparaci expozic vzniklých odlišným způsobem.

Na závěr lze vyhodnotit silné a slabé stránky českých muzeí. K silným stránkám nepochybně patří diverzita české muzejní kultury, zajímavé a hojné výstavní počiny, vysoká úroveň expozic, kvalitní exponáty nebo vznik a rozvoj alternativních typů institucí, science center nebo archeoparků. V praxi navíc působí množství kvalitních muzejních pedagogů a rovněž jimi připravované programy vykazují stoupající úroveň. Přestože zřetelně zaznamenáváme posun ke kontextuálnímu a funkčně-ekologickému přístupu k prezentaci, v některých muzeích stále přetrvává konzervativní postoj k inovacím prezentace, opomíjení původního kontextu exponátů a řídké uplatnění narativního přístupu. Celkově je však zřetelná snaha o aktivizaci návštěvníka, uplatnění interaktivity, nových médií nebo didaktických a zábavních prvků, stejně jako zavádění prvků zohledňujících handicapované návštěvníky. Všechny tyto inovace mají podíl na stoupající efektivitě muzejních expozic, které svým návštěvníkům stále častěji nabízejí transformativní zkušenost – a které návštěvníci vyhledávají a oceňují.

Použité zdroje

- Adresář muzeí a galerií v České republice pro období 2013–2014.* Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2013. ISBN 978-80-86611-58-7.
- BENEŠ, Josef. Kritika muzejních výstav z hlediska muzeologického. In: *Muzea a návštěvníci aneb Je výstava zábava či otrava?: Sborník příspěvků muzeologického semináře (16.–17. května 1996 Hodonín).* Hodonín: Masarykovo muzeum v Hodoníně, 1997, s. 9–17. ISBN 80-238-1428-1.
- BENEŠ, Josef. *Základy muzeologie.* Opava: Open Education & Sciences pro Ústav historie a muzeologie Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity, 1997.
- DOLÁK, Jan. *Prezentace archeologie.* Brno, 2012. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie.
- KESNER, Ladislav. Expozice jako prostor aktivního vnímání. Teoretická východiska, strategie realizace. *Bulletin Moravské galerie v Brně*, 2003, č. 58/59, s. 92–107.
- ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní expozice jako edukační médium: Přístupy k tvorbě expozic a jejich inovace (1. díl).* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4302-7.
- ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní expozice jako edukační médium: Výzkum současných českých expozic (2. díl).* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4394-2.
- ŠVARÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.* Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- VESELSKÁ, Dana. Nedostatek kritiky: aktuální problém muzejní výstavní tvorby? In: *Kritika muzejní výstavní tvorby: sborník přednášek ze semináře 16.–17.6.2005.* Hodonín: Masarykovo muzeum v Hodoníně, 2006, s. 4–9. ISBN 80-903628-4-2.
- WAIDACHER, Friedrich. Ausstellungen besprechen. *Museologie Online* [online]. 2000 [cit. 18. 10. 2014]. Dostupné z: <http://www.historisches-centrum.de/m-online/00/00-2.pdf>.

Obrazová příloha

Obr. 1: Pohled do jedné ze zkoumaných expozic (*Století relativity / Stálá expozice výtvarného umění 20. století v Muzeu umění Olomouc*), foto Petra Šobáňová, 2014–15.

Obr. 2: Didaktický exponát v expozici *iQLANDIE Liberec*, který návštěvníkům objasňuje Pythagorovu větu, foto Petra Šobáňová, 2014.

Obr. 3: Využití nových technologií a projekcí v expozici *iQLANDIE Liberec*, foto Petra Šobáňová, 2014.

Obr. 4: Příklad uplatnění zásady názornosti a využití předmětu, který návštěvníci dobře znají (didaktický exponát v expozici *Městského muzea ve Skutči*), foto Petra Šobáňová, 2014.

Obr. 5: Didaktický exponát ve *Světě techniky – Science and Technology Center v Ostravě – Vítkovicích*, který ukazuje materiály budoucnosti, foto Petra Šobáňová, 2015.